

**Eropalvelujen ja sovinnollisen yhteistyövanhemmuuden kehittäminen -työryhmä /
pj. Marjatta Karhuvaara****Palvelukuvaus**

Palvelu- *Perheoikeudelliset palvelut Uudenmaan maakunnassa /*
kokonaisuuden *Puolison elatusavun turvaaminen = lastenvalvojen sopimuspalvelut puolisoa koskevan*
nimi: *elatusapusopimuksen valmistelussa ja vahvistamisessa*
EHDOTUS palvelujen järjestämiseksi Uudenmaan maakunnassa

Palvelun sisältö

Sosiaalihuollossa asiakkaalle tarjottavaa tukea kuvataan palvelutehtävinä ja niissä annettavina sosiaalipalveluina. Yksittäisten sosiaalipalvelujen kuvaamisen tulee perustua kansallisesti määriteltyyn sosiaalipalvelut -luokitukseen. **Puolison elatusavun turvaaminen** on sosiaalipalvelu, joka kuuluu palvelutehtävuokituksessa perheoikeudellisiin palveluihin. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/tietojarjestelmapalvelut/sosiaalihuollon-tiedonhallinta/palvelutuotannon-toiminnalliset-maarittelyt/sosiaalihuollon-palvelutehtavat-ja-sosiaalipalvelut>

Lainsäädännöllinen ohjeistus**Aviopolisoiden elatus ja elatusapu:**

Avoliittolain 46 §:n mukaan kummankin puolison tulee kykynsä mukaan ottaa osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolisojen elatukseen. Puolisoiden elatus käsittää puolisojen yhteisten sekä kummankin henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisen.

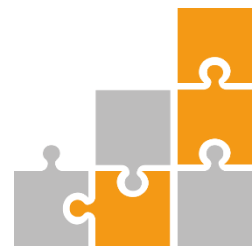
Puolisolle suoritettavan elatusavun määrä ja sen suorittamistapa voidaan vahvistaa sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä.

Elatusapu avioliiton aikana:

Avoliittolain 47 §:n mukaan, jos puoliso laiminlyö elatusvelvollisuutensa tai jos puoliso asuvat erillään, tuomioistuin voi velvoittaa puolison maksamaan elatusapua toiselle puolisolle 46 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaisesti.

Elatusapu avioeron yhteydessä:

Avoliittolain 48 §:n mukaan, kun tuomitaan avioeroon ja puolison katsotaan tarvitsevan elatusapua, tuomioistuin voi velvoittaa toisen puolison suorittamaan elatusapua sen mukaan kuin hänen kykynsä ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi. Elatusapu voidaan vahvistaa suoritettavaksi joko toistaiseksi tai siten, että elatusavun suorittaminen lakkaa päätöksessä asetetun määräajan kuluttua. Elatusapu voidaan kuitenkin vahvistaa suoritettavaksi kertakaikkisena, jos elatusvelvollisen varallisuusolot ja muut seikat antavat siihen aihetta. Määräajoin maksettavaksi vahvistetun elatusavun suorittamisvelvollisuus raukeaa, jos elatusapuun oikeutettu menee uuteen avioliittoon. 49 §:n mukaan elatusapua voidaan

47 ja 48 §:n nojalla määrätä suoritettavaksi taannehtivasti enintään kanteen vireille panoa edeltäneeltä vuodelta.

Sopimuksen vahvistaminen sosiaalilautakunnassa:

Avioliittolain 50 §:n mukaan puoliset voivat tehdä keskenään sopimuksen 47 tai 48 §:n nojalla toiselle puolisolle suoritettavasta elatusavusta. Sopimus on tehtävä kirjallisesti sekä esitettävä kunnan sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi.

Ennen sopimuksen vahvistamista sosiaalilautakunnan on harkittava, voidaanko sopimusta pitää kohtuullisena ottaen huomioon puolison elatuksen tarve, toisen puolison maksukyky sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. Sopimuksen vahvistavana viranomaisena lastenvalvojan on aina oltava vakuuttunut myös siitä, että sopimus on aidosti ja vapaaehtoisesti kummankin sopijapuolen hyväksymä

Sopimus, jonka sosiaalilautakunta on vahvistanut, voidaan panna täytäntöön niin kuin tuomioistuimen antama lainvoimainen päätös.

Sosiaalitoimen palvelua käyttävät vanhemmat ovat myös sosiaalihuollon asiakkaita, ja **sosiaalihuollon asiakaslaki** asettaa reunaehdoja työskentelylle. Asiakaslain mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää sekä oikeus saada selvitys toimenpidevaihtoehdoista. Asiakkaalla on myös tietojensaantioikeus joko henkilötietolain tai asianosaisena julkisuuslain nojalla.

Sosiaalitoimen työskentelyn tulee olla myös **hallintolain** mukaisten hyvän hallinnon oikeusperiaatteiden mukaista: palvelussa tulee toteutua yhdenvertaisuusperiaate, tarkoitussidonnaisuuden periaate, objektiviteettiperiaate, suhteellisuusperiaate ja luottamuksensuojanperiaate.

Puolison elatusapusopimuksen valmistelu ja vahvistaminen lastenvalvojen sopimuspalveluna

Puolisot voivat avioliiton aikana tai avioeron yhteydessä sopia, että puoliso veloitetaan maksamaan toiselle puolisolle elatusapua. Sopimuksen laatii ja vahvistaa sosiaalilautakunta, käytännössä lastenvalvoja. Sosiaalitoimen tulee ennen sopimuksen vahvistamista selvittää puolison elatuksen tarve, toisen puolison maksukyky sekä muut asiaan vaikuttavat seikat ja arvioida sopimuksen kohtuullisuus. Menettelynä puolison elatuksen tarpeen harkinta on lähellä lapsen elatusarpeen yhteydessä tehtävää harkintaa. Soveltuvin osin apuna voidaan käyttää Oikeusministeriön ohjetta lapsen elatusavun suuruuden arvioinnissa.

Puolisoiden väliset elatussopimukset ovat nykyään käytännössä harvinaisia eikä niitä ole juurikaan sosiaalitoimissa vahvistettu. Sopimuksen tekeminen ei ole enää tarpeen toisen puolison pitkäaikaisen laitoshoidon varalta, koska puolisoitten välinen elatusvelvollisuus huomioidaan asiakasmaksua määrittäessä riippumatta siitä, onko elatussopimus vahvistettu vai ei.

Sen sijaan sopimuksen tekemisen tarpeeseen saattaa liittyä ensisijaisesti muita syitä kuin puolison elatuksen tarve. Sopimuksen vahvistamisella on merkitystä esimerkiksi entisen puolison eläkeoikeuteen: edunjäätäjän entisellä puolisollla on oikeus leskeneläkkeeseen, jos edunjäätjä oli kuollessaan tuomioistuimen lainvoimaisen päätöksen tai tuomion taikka sosiaalilautakunnan vahvistaman sopimuksen perusteella velvollinen määrääjain maksamaan hänelle elatusapua.

Tilanteet, joissa puolison elatusavun vahvistamista pyydetään, saattavat lisäksi olla juridisesti ja taloudellisesti monimutkaisia ja muihin taloudellisiin järjestelyihin liittyviä. Niiden arvioimiseen lastenvalvojatyössä ei välttämättä ole riittävää asiantuntemusta, ja näissä tilanteissa puolisoita ohjeistetaan hakemaan vahvistusta sopimukselle ensisijaisesti tuomioistuimesta: avioeron yhteydessä puoliset voivat tehdä elatusavusta sopimuksen ja pyytää sen vahvistamista tuomioistuimessa yhteisen avioerohakemuksen liitännäisvaatimuksena missä vaiheessa tahansa niin kauan kuin avioeroasia on tuomioistuimessa vireillä.

Vahvistamispyyntöjen harvinaisuudesta kertonee sekin, ettei puolison elatusavun vahvistamiseksi ole olemassa valmiita lomakepohjia eikä tietojärjestelmissä ole huomioitu tällaisen sopimuspalvelun olemassaoloa.

Palvelujen käyttäjät, käyttäjäryhmät

Palvelut on tarkoitettu aviopuolisoille, jotka haluavat avioliiton aikana tai avioeron yhteydessä sopia, että puoliso veloitetaan maksamaan toiselle puolisolle elatusapua.

Asiakkuudet ovat harvinaisia. Ne voivat olla kertakäyntejä tai useampia tapaamisia sisältäviä käyntejä.

Lähtökohtaisesti vanhemmat asioivat lastenvalvojan luona yhtä aika.

Palvelujen käyttäjien määräytyminen

Palvelun lakisääteisyys

Sosiaalihuoltolain 14 § 2 momentin 11) kohdan mukaan avioliittolaisissa säädettyjen tehtävien järjestämisestä on huolehdittava kunnallisina sosiaalipalveluina.

Kuntien kesken järjestämisvastuu määräytyy avioliittolain 50 §:n nojalla: sopimus on esitettävä sen kunnan sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi, jossa puolisollla tai toisella heistä on asuinpaikka. Jos kummallakaan puolisollla ei ole Suomessa asuinpaikkaa, mutta Suomen tuomioistuin on toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevissa asioissa annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 4/2009 3 tai 6 artiklan mukaan toimivaltainen elatusta koskevassa asiassa, sosiaalilautakunta voi vahvistaa 1 momentissa tarkoitetun sopimuksen, jos osapuolet ovat elatusvelvoitteisiin sovellettavasta laista Haagissa 23 päivänä marraskuuta 2007 tehdyn pöytäkirjan 7 artiklan mukaisesti sopineet, että elatusvelvoitteeseen sovelletaan Suomen lakia. Sopimus on esitettävä vahvistettavaksi Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnalle.

Maakuntauudistuksen myötä järjestämisvastuu- ja toimivaltasäännökset on uudistettava vastaamaan muuttuvaa toimintaympäristöä. Työryhmä ehdottaa, että marginaalisena ja erityistä osaamista edellyttävänä palveluna puolison elatusavun vahvistamista koskevat kysymykset keskitettäisiin johonkin alueelliseen toimipisteeseen.

Palvelutarpeen selvittäminen

Asiakkaan palvelun tarve selvitetään mahdollisimman tarkasti jo ajanvarauksen yhteydessä. Tällä pyritään varmistumaan siitä, että asiakas ohjautuu heti oikeaan palveluun ja saa tarvittavat ohjeet valmistautuakseen asiakastapaamiseen mahdollisimman hyvin. Palvelun tarve tarkistetaan ja tarkennetaan asiakaskäynnin aluksi.

Asiakkaat ohjautuvat palveluun itse tai muun toimijan ohjaamana. Yhteydenottajana voi olla myös muu viranomainen tai toimija asiakkaan puolesta. Itse palvelussa ei kuitenkaan voi asioida asiakkaan puolesta, vaan palvelussa edellytetään henkilökohtaista asiointia.

Asia voi tulla vireille myös virka-apuna toisesta kunnasta tai tai keskusviranomaisen kautta toisesta valtiosta.

<i>Vaikuttavuus</i>	Sosiaalitoimen sopimuspalvelun tarkoituksena on puolison elatuksen turvaaminen täytäntöönpanokelpoisin sopimuksin.
<i>Sidosryhmät ja kumppanuudet</i>	Elatusapusopimusten valmistelussa ja vahvistamisessa sosiaalitoimi on lähtökohtaisesti vanhemmilta saadun tiedon varassa eikä lastenvalvoja voi velvoittaa tai hankkia vanhempia koskevia tietoja tai dokumentteja. Vanhempia kuitenkin ohjeistetaan puolisoiden elatuksen tarpeen ja elatuskyvyn arvioinnissa tarvittavien tietojen hankinnassa. Tästä näkökulmasta tärkeimpiä sidosryhmiä ovat Kela, sosiaalihuollon toimijat, verohallinto ja ulosottoviranomaiset. Yhteistyön ja toimivaltakysymysten näkökulmasta tärkeimpiä sidosryhmiä ja kumppanuuksia ovat muut kunnat, tuomioistuimet ja oikeusaputoimistot.
<i>Palvelulupaus</i>	Työryhmä ehdottaa palvelulupaukseksi, että ensikäynti sosiaalitoimen sopimuspalveluun pyritään tarjoamaan kuukauden kuluessa yhteydenotosta.
<i>Henkilöstö ja toimipisteet</i>	<p>Useissa kunnissa puolison elatusta koskevien sopimusten valmistelu ja vahvistaminen on delegoitu lastenvalvojan virassa työskenteleville henkilöille. Joissakin kunnissa nämä tehtävät on osoitettu myös muita sosiaalityön tehtäviä hoitaville viranhaltijoille.</p> <p>Lastenvalvojan kelpoisuudesta on säädetty sosiaalihuoltolain 27 a §:ssä. Sen mukaan lastenvalvojan tehtävässä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on muu tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto. Samat pätevyysvaatimukset koskevat myös muuta henkilöä, jonka tehtäviin kuuluu vastata lapsen elatuksesta annetun lain 8 §:ssä tarkoitettujen sopimusten valmistelusta. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan mukaan tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto voi olla esimerkiksi oikeustieteen kandidaatin (nyk. maisterin) tutkinto.</p> <p>Käytännössä sopimuspalveluissa työskentelee sosiaalityöntekijöitä, juristeja sekä muun ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita. Henkilöstön työkokemus vaihtelee suuresti. Henkilöstöllä on monipuolinen kielitaito ja vähintään vahva englannin kielen taito.</p> <p>Lastenvalvojaytö on varsin itsenäistä, mikä on sekä tyytyväisyyden aihe että haaste. Mahdollisuus työparityöskentelyyn ja monitoimijaisuuteen sekä konsultointimahdollisuus erityistä osaamista vaativissa kysymyksissä toisi työryhmän näkemyksen mukaan vahvistusta ”yksintekemiseen”.</p>
<i>Resurssit</i>	Ks. kysely
<i>Hyvät käytännöt, kehittämiss-hankkeet</i>	Elatusapusopimusten valmistelussa on jo käytössä toimivia työkaluja kuten erilaisia lomakkeita ja laskureita. Niitä on hyvä kehittää edelleen. Asiakkaiden etukäteisvalmistautuminen on ensiarvoisen tärkeää ja nopeuttaa työskentelyä.
<i>Palvelujen yhdyspinnat ja yhteistyö muiden palveuiden kanssa sekä miten palvelujen integraatio toteutetaan</i>	Ks. kohta sidosryhmät ja kumppanuudet.
<i>Palvelun laatu</i>	Ks. päälomake

<i>Toiminnalliset ja taloudelliset mittarit</i>	Puolisoa koskevista elatussopimuksista ei kerätä tietoa samassa laajuudessa kuin muista sopimuksista niiden harvalukuisuuden vuoksi.
<i>Osallisuus ja vaikuttaminen</i>	Ks. päälomake
<i>Kielelliset oikeudet</i>	Ks. päälomake
<i>Muutoksen mahdollisuudet ja muutokset asiakasnäkökulmasta</i>	<p>Puolison elatussopimuksen valmisteluun saattaa liittyä vaikeita juridisia ja taloudellisia kysymyksiä. Tasalaatuisten palveluiden ja yhtenäisyyden turvaamiseksi näissä asioissa tarvittaisiin työryhmän näkemyksen mukaan lisäkoulutusta, konsultatiivista tukea sekä erityisosaamista. Näiden palvelujen tuottaminen olisi hyvä keskittää yhteen alueelliseen toimipisteeseen. Työryhmän ehdottomalla perheoikeudellisten palvelujen organisaatorakennelmalla tämä olisi mahdollista toteuttaa.</p> <p>Lomakkeita ja tietojärjestelmiä tulisi kehittää palvelemaan myös puolisoa koskevan elatussopimuksen vahvistamismenettelyä.</p>
<i>Muutoksen uhat</i>	Ks. päälomake
<i>Muut toimintaympäristön muutokset</i>	Ks. päälomake